

2. *Нечитайло В.А., Баданіна В.А., Грищенко В.В.* Культурні рослини України. Навчальний. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – 351 с.
3. *Доброчаєва Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.* Определитель высших растений Украины. – К.: Наукова Думка, 1987. – 548 с.
4. *Гродзинський А.М. (ред.)* Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1989. – 544 с.

Стаття поступила до редакції 26.08.2008 р.; прийнята до друку 05.09.2008 р.

Куцела Т.М. – науковий співробітник дендропарку «Дружба» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Куцела О.Я. – науковий співробітник дендропарку «Дружба» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензент: доцент кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Буняк В. І.

УДК 635.925

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ КЛУБОВЕЦЬКОГО ЛІСОВОГО МАСИВУ

Л. Притуляк, В.І. Гнєзділова

Кафедра біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті представлені результати дослідження лікарських рослин Клубовецького лісового масиву. Систематичний аналіз показав, що виявлені 97 видів лікарських рослин відносяться до 86 родів, 43 родин і 3 відділів Polypodiophyta, Pinophyta, Magnoliophyta, серед яких переважає останній. Крім того, проводився біоморфологічний, флороценотичний, екологічний аналізи та аналіз рясності видів.

Ключові слова: Рослина, вид, родина, біоморфа.

Prytulak L., Gniezdilova V. I. The medical plant of Klubivtsi forest. The article shows the systematic, biomorphological, florocenotic, ecological analysis of medical plants of Klubivtsi forest. There were found 97 species of medical plants. They belong to 86 genera, 43 families and join into 3 divisions: Polypodiophyta, Pinophyta, Magnoliophyta.

Key words: Plant, species, family, biomorpha.

Вступ

Лікарські рослини є складовою частиною природи і відіграють надзвичайно важливу роль як у природі, так і в житті людини. Проте, флора лікарських рослин на даній території щороку суттєво зменшується. Це пояснюється безконтрольним використанням природних ресурсів багатьох цінних лікарських рослин, інтенсифікацією господарювання на територіях з наявністю лікарських рослин, непродуманим осушуванням заплав, особливо в лісових регіонах. Ці чинники призвели до катастрофічного зменшення природних ресурсів багатьох видів флори, розвитку тенденції до скорочення сировинного ареалу більшості цінних видів і, як наслідок, перехід їх до розряду рідкісних.

Матеріали і методи

При вивченні флори лікарських рослин на території Клубовецького лісового масиву ми використовували маршрутний метод паралельними рядами. Цей метод полягає в тому, що через досліджувану територію прокладалися маршрути паралельно на відстані 100 метрів один від одного.

Під час проходження даними маршрутами складався конспект флори, визначались види і родини рослин, відмічалось місце знаходження даного виду, зазначалася життєва форма, а також вивчались умови їх зростання.

На окремих ділянках під час спеціального вивчення деяких видів лікарських рослин використовувався метод тимчасових пробних ділянок, розмір яких складав 1x1. На цих пробних ділянках детально вивчались рослини — їх морфологічні ознаки, екологічні умови зростання. Рослини визначались за “Определителем высших растений Украины” [2], “Атласом лікарських рослин” [3] і “Визначником рослин Українських Карпат” [7]. Систематичну структуру подано за А.Л. Тахтаджяном [4], біоморфологічну – згідно І.Т. Серебрякова [1], рясність рослин визначали окомірним методом за шкалою О.Друде [1].

Результати та обговорення

На території Клубовецького лісового масиву було виявлено 97 видів лікарських рослин, що належать до 86 родів, 43 родин і 3 відділів: Polypodiophyta, Pinophyta, Magnoliophyta. Переважаючим є відділ Magnoliophyta, який об'єднує 41 родину: Rosaceae, Lamiaceae, Fabaceae, Papaveraceae та ін. Відділ Polypodiophyta включає 1 родину Aspidiaceae. Наступний відділ Pinophyta також представлений 1 родиною: Pinaceae.

У видовому спектрі переважаючими є: родина Rosaceae, яка нараховує тринадцять представників: *Rubus idaeus* L., *Rubus caesius* L., *Fragaria vesca* L., *Sorbus aucuparia* L. та інші; родина Lamiaceae, яка включає 8 видів лікарських рослин: *Ajuga reptans* L., *Galeobdolon luteum* Huds., *Origanum vulgare* L. та ін; родина Liliaceae, яка об'єднує шість представників: *Scilla bifolia* L., *Convallaria majalis* L., *Polygonatum multiflorum* All. та інші; родина Asteraceae нараховує п'ять видів, а саме: *Achillea millefolium* L., *Tanacetum vulgare* L. та інші; родини Fabaceae і Scrophulariaceae налічують по чотири види; родини Boraginaceae, Caprifoliaceae, Ariaceae, Primulaceae, Caryophyllaceae, Betulaceae, Ranunculaceae об'єднують по три представника лікарських рослин; передостаннє місце займають родини Rubiaceae, Ericaceae, Salicaceae, Violaceae, Urticaceae та Pinaceae, що нараховують по два види.

Найменш чисельними є 24 родини: Aspidiaceae, Aristolochiaceae, Papaveraceae, Fagaceae, Hypericaceae, Polygonoaceae та інші, які представлені одним видом лікарських рослин.

Таблиця 1. Біоморфологічний аналіз лікарських рослин Клубовецького лісового масиву.

№п/п	Біоморфи	Кількість видів	% від заг. к-ті
1	Дерева	12	12.4
2	Чагарники	11	11.3
3	Напівчагарники	1	1.0
4	Полікарпики	61	62.9
5	Монокарпики		
	Дворічники	6	6.2
	Однорічники	6	6.2

Біоморфологічний аналіз лікарських рослин Клубовецького лісового масиву показав, що лікарські рослини розподілились наступним чином: найчисельнішими є полікарпики — 61 вид (*Dryopteris filix-mas* L., *Ledum palustre* L., *Fragaria vesca* L. та ін.); друге місце за чисельністю займають деревні рослини — 12 видів (*Picea abies* Karst, *Quercus robur* L., *Pinus sylvestris* L. та ін.); третє місце у спектрі біоморф посідають чагарникові рослини — 11 видів (*Rosa canina* L., *Prunus spinosa* L., *Crataegus monogina* L. та ін.); наступне місце займають монокарпики: дворічні рослини — 6 видів (*Carum carvi* L., *Alliaria petiolata* Cavara et Grande, *Melilotus albus* Medik. та ін.) та однорічні рослини — 6 видів (*Daucus carota* L., *Viola tricolor* L., *Lavatera thuringiaca* L. та ін.); останнє місце з поміж виявлених життєвих форм обіймають напівчагарники — 1 вид (*Thymus serpyllum* L.).

Таблиця 2. Аналіз рясності рослин Клубовецького лісового масиву.

№п/п	Рясність	Кількість видів	% від заг.к-ті
1	Cop ³	7	7.2
2	Cop ²	26	26.8
3	Cop ¹	43	44.3
4	Sp	19	19.6
5	Sol	2	2.1

Провівши аналіз рясності видів лікарських рослин, з'ясували, що дуже рясно зустрічаються 7 видів: *Anemone nemorosa* L., *Viola canina* L., *Primula veris* L. та ін.; рясно — 26 видів: *Rubus idaeus* L., *Ficaria verna* Huds., *Fragaria vesca* L. та ін.; досить рясно — 43 види: *Dryopteris filix-mas* L., *Urtica dioica* L., *Geum urbanum* L. та ін.; рідко — 19 видів: *Betula pubescens* Ehrh., *Salix alba* L., *Padus racemosa* Lam. та ін., а поодинокі — 2 види: *Allium ursinum* L. і *Platanthera bifolia* Rich.

Таблиця 3. Аналіз флори за флороцено типами Клубовецького лісового масиву.

Флороцено тип	Кількість видів	% від заг. к-ті
Неморальний	44	45.4
Бореальний	10	10.3
Лучний	9	9.3
Лучно-степовий	4	4.1
Гігрофільний	6	6.2
Рудеральний	11	11.3
Сегетальний	13	13.4

Проведений аналіз показав, що переважаючим флороцено типом на території Клубовецького лісового масиву є неморальний, який нараховує 44 види: *Quercus robur* L., *Anemone nemorosa* L., *Vinca minor* L., *Asarum europaeum* L. та ін. Другим за чисельністю є сегетальний флороцено тип — 13 видів: *Symphytum officinale* L., *Centaurium erythraea* Rafn., *Daucus carota* L. та ін. Рудеральний флороцено тип представлений 11 видами: *Chelidonium majus* L., *Lavatera thuringiaca* L., *Leonurus quinquelobatus* Gilib. та ін.

Сукупність рудерального та сегетального флороцено типів становлять синантропну флору, яка включає 24 види.

Наступне місце займає бореальний флороцено тип — 10 видів: *Pinus sylvestris* L., *Picea abies* Karst., *Oxalis acetosella* L. та ін. Представниками лучного флороцено типу є 9 видів: *Linaria vulgaris* Mill., *Geranium pratense* L., *Thymus serpyllum* L. та ін. Одне з передостанніх місць за кількістю видів посідає гігрофільний флороцено тип, який нараховує 6 видів: *Ledum palustre* L., *Carex pilosa* Scop., *Lysimachia nummularia* L. та ін. Останнє місце за кількістю видів займає лучно-степовий флороцено тип, до якого належать 4 представники: *Alliaria petiolata* Cavara et Grande, *Saponaria officinalis* L. та ін.

Таблиця 4. Аналіз флори за вимогами до вмісту поживних речовин у ґрунті Клубовецького лісового масиву.

За вимогами до вмісту поживн. реч. у ґрунті	Кількість видів	% від заг. к-ті
Евтрофи	50	51.5
Мезотрофи	41	42.3
Оліготрофи	6	6.2

За вимогливістю до валового вмісту поживних речовин у ґрунті рослини поділяються на три екологічні групи: евтрофні, мезотрофні, оліготрофні. На території Клубовецького лісового масиву найбільше зустрічається евтрофів — 50 видів: *Urtica dioica* L., *Urtica urens* L., *Convallaria majalis* L., *Scilla bifolia* L. та ін. Наступне місце займають мезотрофи — 41 вид: *Hypericum perforatum* L., *Potentilla erecta* Rausch., *Veronica officinalis* L. та ін. Останнє місце посідають оліготрофи — 6 видів: *Ledum palustre* L., *Sedum acre* L., *Saponaria officinalis* L. та ін.

Таблиця 5. Аналіз флори за вимогами до вологості Клубовецького лісового масиву.

Екологічні групи рослин	Кількість видів	% від заг. к-ті
Гігрофіти	17	17.5
Мезофіти	74	76.3
Ксерофіти	6	6.2

Серед досліджуваних видів лікарських рослин переважаючою групою виявились мезофіти — 74 види: *Urtica dioica* L., *Dryopteris filix-mas* L., *Asarum europaeum* L. та ін.; гігрофіти представлені 17 видами (*Ledum palustre* L., *Carex pilosa* Scop., *Coronaria flos-cuculi* A.Br. та ін.), а ксерофіти — 6 видами (*Sedum acre* L., *Genista tinctoria* L., *Vaccinium vitis-idaea* L. та ін.).

Висновки

1. На території Клубовецького лісового масиву зростає 97 видів лікарських рослин, що належать до 86 родів, 43 родин і 3 відділів. Переважаючим серед відділів є Magnoliophyta, а з-поміж родин — Rosaceae (13 видів), Lamiaceae (8 видів), Liliaceae (6 видів), Asteraceae (5 видів). Найменш чисельними є 24 родини: Aspidiaceae, Aristolochiaceae, Papaveraceae, Fagaceae, Hypericaceae, Polygonaceae та інші, які мають по одному представнику.
2. Серед життєвих форм найчисельнішими виявились полікарпики — 61 вид; деревні рослини представлені 12 видами; чагарникові рослини — 11 видами; монокарпики: дворічні рослини — 6 видами; однорічні рослини — 6 видами; напівчагарники — 1 видом.
3. Найбільша кількість видів (43) зустрічаються досить рясно; 26 видів лікарських рослин — рясно; 19 видів — рідко; 7 видів — дуже рясно; а 2 види — поодинокі.
4. Переважаючим флороценотипом є неморальний, який нараховує 44 види; сегетальний флороценотип — 13 видів; рудеральний об'єднує 11 видів; бореальний — 10 видів; лучний — 9 видів; гігрофільний — 6 видів; лучно-степовий — 4 види.
5. Серед досліджених видів лікарських рослин евтрофів виявлено 50; мезотрофів — 41; оліготрофів — 6.
6. За вимогами до вологості спостерігаємо такий розподіл лікарських рослин: гігрофіти — 17 видів; мезофіти — 74 види; ксерофіти — 6 видів.

Література

1. Григора І.М., Соломаха В.А. Основи фітоценології. — Київ: Фітосоціоцентр, 2000. — 240 с.
2. Доброчаєва Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. Определитель высших растений Украины. — К.: Наук. думка, 1987. — 540с.
3. Мінарченко В.М., Тимченко І.А. Атлас лікарських рослин України. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — 172 с.
4. Тахтаджян А.Л. (ред.) Жизнь растений. Т.5-6. — М.: Просвещение, 1981. — 1087с.
5. Червона книга України. Рослинний світ. — Київ: Українська енциклопедія, 1996. — 608 с.
6. Червона книга УРСР. — Київ: Наукова думка, 1980. — 504 с.
7. Чотик В.І. (ред.) Визначник рослин Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1987. — 545с.

Стаття поступила до редакції 26.08.2008 р.; прийнята до друку 05.09.2008 р.

Притуляк Л. — студентка V курсу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
Гнезділова В. І. — кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензент: кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології Шумська Н. В.